

Mieczysław Buczyński

Pamiętkowe nazwy miejscowe w języku bułgarskim

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Nauki Filozoficzne i Humanistyczne 27, 71-80

1972

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mieczysław BUCZYŃSKI

Pamiętkowe nazwy miejscowe w języku bułgarskim

Памятные местные названия в болгарском языке

Toponymes commémorants dans la langue bulgare

1. UWAGI WSTĘPNE

Omawiane nazwy były już przedmiotem specjalnych badań wybitnego sławisty i onomasty, Przemysława Zwolińskiego.¹ Uczony ten jako pierwszy wyróżnił kategorię nazw pamiętkowych („wyzpaminatelni mestni imena”), ustalając dla nich — bardzo słusznie — szeroki zakres pojęciowy. Zaliczył do nich mianowicie: nazwy nadane dla uczczenia wybitnych osób, np. *Iwan Wazowo*, nazwy upamiętniające ważne wydarzenia historyczne, np. *Pyrwomaj* i nazwy kultowe, związane z religią, np. *Sweta Petka*. Badacz zwrócił nadto uwagę na strukturę nazw, ich tło historyczne i na występowanie podobnych formacji w Rosji (i Związku Radzieckim), w powojennej Polsce i Czechosłowacji oraz w Stanach Zjednoczonych. Oba artykuły Zwolińskiego należy uznać za niezwykle — jak na owe czasy — gruntowne, wnikliwe i nowatorskie. Pozwoliły one Stefanowi Hrabcowi² na podniesienie problemu pamiętkowych nazw miejscowych w języku rosyjskim oraz Witoldowi Taszyc-

* Artykuł powstał jako część rozprawy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem prof. dra Pawła Smoczyńskiego, pt.: *Pamiętkowe nazwy miejscowe w językach słowiańskich na tle indoeuropejskim*.

¹ *Imena na izwestni lica w bylgarskata toponimiczna literatura* [w:] *Izwestija na Bylgarskoto Istoricesko Družestvo*, kn. XVI—XVIII, Sofija 1939, s. 233—243; *Nazwy miejscowe pamiętkowe w Bułgarii*, Sprawozdania z czynności i posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie, r. LI, Kraków 1950, s. 673—676.

² *Podział znaczeniowy rosyjskich nazw miejscowych* [w:] *Księga pamiętkowa 75-lecia Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, Toruń 1952, s. 163—176.

kiemu — w języku polskim³. Wnioski Zwolińskiego zastosowali do swoich badań niektórzy toponomaści bułgarscy, np. Iwan Duridanow.⁴

Sensowność i potrzeba ponownego podjęcia tej tematyki wynika stąd, iż na obecnym etapie rozwoju toponomastyki słowiańskiej wyniki badań Zwolińskiego nie są już wystarczające. Należy przebadać pamiątkowe nazwy miejscowe w Bułgarii na bardzo szerokim tle historyczno-kulturowym, uwzględniając nazewnictwo innosłowiańskie (głównie rosyjskie), a nawet indoeuropejskie (greckie i bizantyjskie) i pozaindoeuropejskie (tureckie). Lingwistyczny charakter pracy wymaga też poświęcenia o wiele większej uwagi strukturze pamiątkowych nazw miejscowych.

W artykule za pamiątkową będzie się uważać każdą nazwę miejscową, przy której powstaniu istniała świadoma chęć uczczenia kogoś lub czegoś: osób, postaci literackich, postaci kultowych, instytucji, przedsiębiorstw, zakładów pracy, miejsc i miejscowości, zjawisk, zdarzeń, idei, symboli, niekiedy nawet zwierząt (choć, oczywiście, nie wszystkie te możliwości są w toponomastyce bułgarskiej realizowane). Tak szeroko rozumiane nazwy pamiątkowe dzielą się na dwie grupy: nazwy kultowe, związane z religią, oraz nazwy świeckie.

Materiały do artykułu zaczerpnąłem z następujących źródeł: słownika geograficznego Czankowa⁵, spisu miejscowości bułgarskich z 1960 roku⁶, wykazów zmian nazw miejscowych⁷, współczesnej encyklopedii bułgarskiej⁸ oraz starej, ale cennej i źródłowej pracy Jireczka⁹. Ukazujące się od 1952 r. toponomastyczne monografie powiatów bułgarskich¹⁰ dają pewną orientację co do nazw kultowych, ale w bardzo małym stopniu uwzględniają nazwy pamiątkowe świeckie, tak przecież częste i charakterystyczne dla współczesnego nazewnictwa Bułgarii.

³ *Polskie pamiątkowe nazwy miejscowe [w:] I Międzynarodowa Słowistyczna Konferencja Onomastyczna. Księga referatów*, Wrocław 1961, s. 109—116.

⁴ I. Duridanow: *Mestnite nazwanija ot Lomsko*, Sofija 1952, s. 130.

⁵ Z. Czankow: *Geografski recznik na Bylgarija*, Sofija 1958.

⁶ *Spisyk na naselenite mesta w NR Bylgarija po sysztestwu waszto administratiwno delenije kym 15 januari 1960 godina s broj na naselenijeto ot prebrojawanijata prez 1926, 1934, 1946 i 1956 godini*, Sofija 1960.

⁷ M. Danewa: *Oficialnite promeni na geografskite naimenowanija w Bylgarija [w:] Izwestija na Bylgarskoto Geografsko Drużestwo*, kn. VII, Sofija 1967, s. 199—216; *Spisyk na preaimenuwanite i nowosyzdanite gradowe i seliszta ot gradski tip sled 1941 g. [w:] Izwestija na Bylgarskoto Geografsko Drużestwo*, kn. VIII, Sofija 1968, s. 195—198.

⁸ *Kratka bylgarska enciklopedija*, t. I—V, Sofija 1963—1969.

⁹ *Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer*. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Wien 1897.

¹⁰ Duridanow: *op. cit.*; J. Zaimow: *Mestnite imena ot Pirdopsko*, Sofija 1959; N. P. Kowaczew: *Mestnite nazwanija ot Sewlijewsko*, Sofija 1961; G.

2. NAZWY KULTOWE

Nazwy kultowe wiążą się z religią i powstały dla upamiętnienia postaci będących przedmiotem kultu: bogów, demonów, duchów, świętych itp. W Bułgarii nazwy te mogą się wiązać z religią pogańską, chrześcijańską lub mahometańską.

Wszelkie dane dotyczące pogańskiej religii Słowian są niepewne, podaje się w wątpliwość zarówno uznanych dawniej bogów słowiańskich, jak i nazwy miejscowe rzekomo od nich pochodzące.¹¹ Wątpliwe jest zatem i stosowane przez geografów wyprowadzanie od Peruna nazwy miejscowej *Pernik*, zapisywanej też jako *Perunik* i *Peringrad*.¹² Z religią mahometańską, która przez okres niewoli tureckiej przyjęła się w Bułgarii, wiążą się jedynie nieliczne nazwy terenowe.¹³

O wiele liczniejsze są nazwy miejscowe związane z chrześcijaństwem. Genezy tych nazw należy się doszukiwać w Cesarstwie Wschodnio-Rzymskim, gdzie po edykcie mediolańskim chrześcijaństwo najwcześniej i najbardziej się umocniło.¹⁴ Pierwotnie były to nazwy klasztorów, kościołów i kaplic, z czasem przenoszone na osiedla powstałe wokół tych obiektów sakralnych. Zabieg ten miał na celu uczczenie świętego patrona i oddanie osiedla pod jego opiekę. Święty był tu niejako nosicielem prawa, zastępującym kościół i jego najbliższe otoczenie; dowodzi tego np. średniowieczna formułka darowizny dla Kościoła w Niemczech: „Ego Bruninc trado sancto Bonifacio in regione Fresonum quidquid habui in villa quae dicitur Sahsingenheim”.¹⁵

Bułgarskie nazwy miejscowe o charakterze kultowym pochodzą z późnego średniowiecza, przeważnie z XIII i XIV w., gdy chrześcijaństwo, przejęte z Bizancjum w r. 865, dostatecznie mocno się utrwaliło.¹⁶ Jireczek odnotowuje następujące przykłady: *Bogosłow* (≤ *Sweti Iwan Bogosłow* ≤ grec. *Hagios Ioannes Theologos*), *Elisejna* (≤ *Sweti Elisej*), *German*, *Ilija*, *Panaja* (≤ grec. *Panhagia* 'Wszystkich Świętych'), *Roman*, *Sawa*, *Sotir*, *Troica*, *Ustina*, *Warwara*.¹⁷ Z tego też okresu pochodzi nazwa

Christow: *Mestnite imena w Madansko*, Sofija 1964; N. P. Kowaczew: *Mestnite nazwanija w Gabrowsko*, Sofija 1965.

¹¹ *Słownik starożytności słowiańskich*, t. III, Wrocław 1967, s. 265—266.

¹² Czankow: *op. cit.*, s. 162; W. A. Nikonow: *Kratkij toponimiczeskij słowar*, Moskwa 1966, s. 327.

¹³ Por. Christow: *op. cit.*, s. 93—94; Duridanow: *op. cit.*, s. 144; N. P. Kowaczew: *Mestnite nazwanija ot Sewlijewsko*, s. 64.

¹⁴ Jireczek: *op. cit.*, s. 1—4.

¹⁵ A. Bach: *Deutsche Namenkunde*, Band II, Teil 2, Heidelberg 1954, s. 187.

¹⁶ Co do częstych kontaktów Bułgarii z Bizancjum por. *Istorija na Bylgarija*, t. I, Sofija 1962; *Istorija Wizantii*, t. II—III, Moskwa 1967.

¹⁷ Jireczek: *op. cit.*, s. 46.

stolicy kraju *Sofija*, od wezwania kościoła *Hagia Sofija*.¹⁸ Duridanow zanotował z powiatu Pyrwomaj 4 nazwy miejscowe w formie dopełniacza l. poj.: *Swetog Ilja*, *Swetog Petra*, *Swetog Tanas* i *Stugu Marka*¹⁹; są one interesujące z tego względu, że nie występują jeszcze w tzw. deklinacji analitycznej, która w języku bułgarskim przyjęła się w XII—XIV w.²⁰

Nazwy te, częste w średniowieczu, w okresie niewoli tureckiej zaginęły zupełnie. Infiltracja Turków w Bułgarii sięgała do wszystkich dziedzin życia, nie wyłączając religii i języka, dlatego też nazwy miejscowe jako używane urzędowo zostały zupełnie sturczone. Po 1878 r. przywrócono niewiele takich nazw: *Sweti Włas*, *Sweti Iwan*, *Sweti Ilija*, *Sweti Nikola*, *Sweti Petyr*, *Sweti Spas*, także *Bogorodiczno*.²¹

Liczne są natomiast w Bułgarii nazwy terenowe o charakterze kultowym, utworzone od wezwań cerkwi i kapliczek. Nazwy terenowe nie były używane oficjalnie, ale wśród ludu, toteż one właśnie oparły się wpływowi tureckim i zachowały zwyczaj upamiętniania postaci kultowych. W powiecie Madan odnotowano 36 takich nazw²², w powiecie Pyrwomaj — 15²³, w powiecie Łom — 10²⁴, w powiecie Babrowo — 52²⁵, w powiecie Sewlijewo — 17²⁶, w powiecie Pirdop — 103²⁷.

Jeśli idzie o strukturę omawianych nazw miejscowych, przeważa typ *Sweti Iwan*, *Troica* (w mianowniku l. poj.), w zasadzie prymarny. Opierając się na zapisach nazw greckich i niektórych bułgarskich, a także uwzględniając genezę omawianych nazw, należy je wywodzić od zestawień. Ich rozwój strukturalny przebiegałby więc następująco: *cyrkwa Swetog Iwana* \cong *seliszte Swetog Iwana* \cong (*Swetog Iwana*) \cong *Sweti Iwan* \cong (*Iwan*). Sufiksacja w nazwach miejscowych jest rzadka, np. formant *-n-* w nazwie *Elisejna*, przypuszczalnie wzorowanej na południowosłowiańskich nazwach dzierżawczych z tym sufiksem.²⁸

Bardzo urozmaicone pod względem słowotwórczym są nazwy terenowe. Są tu postaci pluralne (np. *Besrebarnici*), nazwy szeregowie (np. *Pe-*

¹⁸ Czankow: *op. cit.*, s. 424—425.

¹⁹ *Toponimijata na Pyrwomajska okolija* [w:] *Godisznik na Sofijskija uniwersitet*, Filozoficzny fakultet, t. III, 2, Sofija 1958, s. 40.

²⁰ K. Mirczew: *Istoriczeska gramatika na bulgarskija jezik*, Sofija 1963, s. 144.

²¹ *Spisyk na naselenite mesta*, s. 25, 38, 306, 252, 41, 164, 162.

²² Christow: *op. cit.*, s. 93.

²³ Duridanow: *Toponimijata*, s. 63.

²⁴ Duridanow: *Mestnite nazwanija*, s. 144.

²⁵ Kowaczew: *Mestnite nazwanija w Garbowski*, s. 53—54.

²⁶ Kowaczew: *Mestnite nazwanija w Sewlijewski*, s. 64.

²⁷ Zaimow: *op. cit.*, s. 58.

²⁸ Por. W. Lubaś: *Nazwy geograficzne typu Brat(a)n, Blažna, Klimno w językach południowosłowiańskich*, *Onomastica*, r. XIV, Wrocław 1969, s. 25—34.

tyr i Paweł), imiona zdrobniałe (np. *Kirik, Petka*), sufiks *-ica, -owiszte* (np. *Ilinica, Georgiowiszte*), różne złożenia i zrosty (np. *Swetalenka, Swetilja, Ilinden*), są też nazwy od symboli religijnych (np. *Krysta, Krystat*) oraz nazwy przeniesione. Podobnie urozmaicone są w budowie nazwy rosyjskie²⁹ oraz nazwy słowiańskie z terenu Jugosławii³⁰.

Na uwagę zasługuje też dobór imion świętych. Są to imiona postaci związanych z Kościołem wschodnim, prawosławnym. Zapożyczono je z języka greckiego, zachowując charakterystyczne dla języków południowo- i wschodniosłowiańskich substytucje głosek greckich (*b* przez *w*, *e* przez *i* itp.), np.: *Iwan, Sawa, Warwara, Ilija*.

3. NAZWY SWIECKIE

Nazw pamiętkowych świeckich z okresu dawniejszego nie zachowano; zostały one wyparte przez nazwy tureckie. W dużej ilości występują one od 1878 r. na skutek odturczania nazewnictwa miejscowego (spis miejscowości z r. 1960 odnotowuje około 500 takich nazw).

Nazwy te upamiętniają niemal wszystkie osoby, które odegrały wybitną rolę w życiu dawnej i współczesnej Bułgarii. Sporo nazw nadano dla uczczenia starobułgarskich carów i chanów, np.: *Asen, Asparuchow, Car Kalojan, Králi Marko, Krum, Omurtag*, a także uczonych i działaczy kulturalnych starej Bułgarii, np.: *Kirilmetodijewo, Klimentowo, Sweti Gorazd, Sweti Naum, Neofit Rilski*³¹. Upamiętniono też hajduków, walczących z inwazją turecką (*Angeł wojwoda, Radan wojwoda, Żeliu wojwoda*), wśród nich i króla Władysława Warneńczyka (*Władisławowo koło Warny*).

Z wojną 1877—1878 r. wiążą się nazwy upamiętniające rosyjskich carów, polityków i wojskowych, zasłużonych dla niepodległości kraju: *Aksakow, Aleksandrowo, Dondukowo, Dragomirowo, Gortalowo, Graf Ignatijewo, Gurkowo, Nikołajewo, Skobalewo, Stoletowo, Suworowo*. Uczczono członków dynastii bułgarskich po r. 1878: *Aleksandrowo, Borisowgrad, Car Ferdinand, Karol II, Kniaginia Nadeżda, Marija Luiza*; nazwy te po II wojnie światowej zostały zmienione. Szczególnie popularne stały się wówczas nazwy nadane ku czci wybitnych rewolucjonistów, działaczy politycznych, społecznych i kulturalnych. Wybrane przykłady: *Aleksandyr Stambolijski, Benkowski, Błagojewgrad, Dimi-*

²⁹ Por. A. I. Lebediewa: *Słowoobrazowanie w pskowskiej toponimikie*, Uczynje zapiski Leningradzkiego Gosudarstwiennogo Uniwersitieta, nr 198, Filologiczeskij fakultiet. Serija filologiczeskich nauk, wyp. 24, Leningrad 1956, s. 29, 32.

³⁰ Por. M. Karaś: *Toponimia Wysp Elafickich na Adriatyku*, Wrocław 1968; P. Skok: *Ślawenstwo i romanstwo na Jadranskim otocima*, t. I—II, Zagreb 1950.

³¹ Analizowane poniżej nazwy pochodzą ze spisu miejscowości z r. 1960 i encyklopedii bułgarskiej.

trowgrad, Iwajło, Kolarowgrad, Rakowski, Sandanski (rewolucjoniści), *Georgi Damianow, Todor Ikonow* (działacze polityczni), *Antimow, Doktor Josifowo, Fitropolit Simeon, Otec Kirilowo* (działacze kościelni), *General Kontardziejewo, Kapitan Dimitrowo, Major Uzunowo, Połkownik Diakowo* (wojskowi), *Aleko Konstantinow, Elin Pelin, Jordan Jowkow, Petko Stawejkowo, Wazowgrad* (pisarze), *Koliu Marinowo, Manolowo, Pożarowo* (artyści), *Najden Gerowo, Profesor Złatarski, Rajkowo* (uczni).

Tak powszechna tendencja upamiętniania wynikała z praktycznych potrzeb. Wobec konieczności nadania bułgarskiego brzmienia setkom nazw, mających jedynie brzmienie tureckie oraz wobec braku rodzimych wzorów sięgnięto po wzór rosyjski. W Rosji w XIX w. nazwy ku czci monarchów i (rzadziej) arystokratów czy wojskowych były bardzo częste. Po II wojnie światowej oparto się na wzorcu radzieckim, upamiętniającym postępowych działaczy z wszystkich warstw społecznych. Wzorzec ten był łatwy do przyjęcia z dwóch względów: 1) Rosja (a później i Związek Radziecki) cieszyła się szczególną popularnością w Bułgarii, politycy rosyjscy organizowali nadto życie państwowe Bułgarii po r. 1878; 2) nazwiska rosyjskie i bułgarskie są podobnymi strukturami.

Na uwagę zasługują też inne typy nazw pamiątkowych świeckich. Zanotowałem jedną nazwę przeniesioną: *San Stefano*, upamiętniającą zawarcie pokoju w r. 1878 w tureckim mieście San Stefano. Istnieje nieliczna grupka nazw dla uczczenia różnych zdarzeń: powstania wrześniowego z r. 1923 (*Septemwri, Septemwrijci*), święta 1 Maja (*Pyrwomaj, Pyrwomajci*), zwycięstwa nad faszyzmem niemieckim (*Pobeda*), zjednoczenia dwóch wsi w jedną (*Objedinenije, Syjedinenije*). Nazw instytucjonalnych zanotowałem tylko trzy: *Belewo* (na cześć rosyjskiego Bielewskiego pułku z kampanii 1877—1878), *Partizani* i *Zograf* (od szkoły malarstwa ikonowego w dawnym Bizancjum i w nowej Bułgarii). Więcej jest nazw symbolicznych (11); symbolizują one niepodległość (*Swoboda*), ideę nowego państwa słowiańskiego (*Sławiani, Sławianowo*), nową rzeczywistość (*Komunari, Obnowa*), pracę (*Trud*), wiarę w lepszą przyszłość (*Bydeszte*). Nazwy takie są liczne w Związku Radzieckim³² i nazwy bułgarskie są niewątpliwie na nich wzorowane.

Nazwy świeckie posiadają bardzo interesującą i różnorodną strukturę: przeważają derywaty rodzajowe, derywaty sufiksalne i formacje prymarne, zdarzają się też zestawienia i composita.

Derywaty rodzajowe zostały utworzone od nazwisk zakończonych sufiksem *-ew* i *-ow*, np.: *Botewo* (od *Botew*), *Dimitrowo* (od *Dimitrow*).

³² Por. np. M. N. Morozowa: *Sopostawitielnoje izuczenije toponimii Kałużskoj i Tambowskiej oblastiej*, Woprosy Geografii, sb. 70, Moskwa 1966, s. 72—75.

Derywacja polega tu na utworzeniu z nazwiska męskiego nazwy miejscowej rodzaju nijakiego przez dodanie formantu końcówkowego -o, co zewnętrznie upodabnia nowe nazwy miejscowe do nazw dzierżawczych z sufiksami -ewo i -owo. Zdaniem Zwolińskiego³³ i Duridanowa³⁴ jest to mechaniczna zamiana nazwiska na nazwę miejscową. Sąd ten wydaje się mylny, istnieją bowiem utworzone w podobny sposób bułgarskie nazwy terenowe o charakterze dzierżawczym, np.: *Widolczowoto* (od n. os. *Widolczow*)³⁵, *Bakowoto* (od n. os. *Bakow*), *Błyskowoto* (od n. os. *Błyskow*), *Bosznakowo* (od n. os. *Bosznakow*)³⁶ W toponimii rosyjskiej spotyka się podobne nazwy dzierżawcze już w XVII w., np.: *Bubnowo* (od n. os. *Bubnow*, 1687), *Diadino* (od n. os. *Diadin*, 1699), *Kaczina* (od n. os. *Kaczin*, 1683), *Pogadajewo* (od n. os. *Pogadajew*, 1645), *Prokopjewa* (od n. os. *Prokopjew*, 1659)³⁷ i do nich nawiązują niezwykle liczne pamiętkowe nazwy miejscowe rosyjskie tego typu (np. *Lenino*). Derywacja rodzajowa jest więc starym, choć niezbyt częstym, sposobem tworzenia nazw miejscowych dzierżawczych w języku rosyjskim i bułgarskim; sięgnięto po nią w okresie masowego tworzenia nazw pamiętkowych.

Derywaty sufiksalne są w ogromnej większości utworzone od imion, przy pomocy sufiksów -owo i -ewo, np.: *Borisowo*, *Ljubenowo*; inne sufiksy są wyjątkowe, np. -ino (*Velino*), -owec (*Asenowec*). Rzadko podstawę słowotwórczą stanowią nazwiska, np.: *Karadżowo* (od *Karadża*), *Rakowskowo* (od *Rakowski*).

Specyfikę bułgarską stanowią twory z formantem końcówkowym lub przyrostkowym od podstawy dwuwyrazowej, przy czym pierwszy wyraz jest niezmieniony i pozbawiony formantu wewnętrznego, np.: *Generał Toszewo* (od *Generał Toszew*), *Porucznik Czinczewo* (od *Porucznik Czinczew*), *Zachari Stojanowo* (od *Zachari Stojanow*), *Kiriłmetodijewo* (od *Kirił, Metodij*), *Marijaluizino* (od *Marija Luiza*), *Iwan Sziszmanowo* (od *Iwan Sziszman*), *Kniaz Aleksandrowo* (od *Kniaz Aleksandyr*). Gramatyki bułgarskie nie omawiają takiego zjawiska, można znaleźć jedynie odosobnione przykłady np.: nazwy terenowe: *Bialiwanowo* (od n. os. *Biał Iwan*)³⁸, *Diado Rajkowo korito*, *Pop Biankowa liwada*³⁹ czy tytuł artykułu *Iwanowa Proizchodyt na car Samuilowija rod*⁴⁰. Nie jest tu wykluczony wpływ języka tureckiego, który jako język aglutynacyjny two-

³³ *Imena na izwestni lica*, s. 243.

³⁴ *Mestnite nazwanija ot Łomsko*, s. 130.

³⁵ *Op. cit.*, s. 145.

³⁶ *Kowaczew: Mestnite nazwanija ot Sewlijewsko*, s. 68.

³⁷ M. N. Mielchiejew: *Proischożdienije geograficzeskich nazwanij Irkutskoj oblasti*, Irkutsk 1964, s. 28, 35, 43, 62, 63.

³⁸ *Kowaczew: op. cit.*, s. 68.

³⁹ *Kowaczew: Mestnite nazwanija w Gabrowsko*, s. 52, 145.

⁴⁰ *Onomastica*, r. VI, Wrocław 1960, s. 131.

rzył nowy wyraz czy nową formę przez dodanie morfemu do już istniejącego wyrazu bez jego przekształcania.

Formacje prymarne przedstawiają szereg różnorodnych typów: imię (np. *Ferdinand, Kubrat*), dwa imiona (np. *Maria Luiza*), imię i nazwisko (np. *Goce Delczew*), imię i tytuł (np. *Car Boris*), nazwisko (np. *Tołbuchin*), pseudonim (np. *Buria*), nazwa dynastii (np. *Asenowci*). Kontynuują one tradycję bułgarskich nazw dzierżawczych o strukturze prymarnej⁴¹, możliwy jest także wpływ toponimii tureckiej⁴² lub pamiątkowych nazw miejscowych radzieckich.

Zestawienia są nieliczne, np.: *Gorno Botewo, Kniażewa machała*, interesujące są natomiast composita. Posiadają one w drugim członie element *-grad*, a w pierwszym nazwisko z sufiksem *-ow, -ew, -ski* (np.: *Botewgrad, Dimitrowgrad, Lewskigrad*) lub przymiotnik dzierżawczy od imienia z dodatkowym sufiksem *-ow* lub *-in* (np.: *Asenowgrad, Welingrad*). W produktywności tych nazw pomogły z pewnością rosyjskie nazwy pamiątkowe typu *Leningrad*.

Nazwy świeckie o charakterze symbolicznym, zdarzeniowym i instytucjonalnym są to przeważnie formacje prymarne odapelatywne.

4. UWAGI KONCOWE

Przedstawiony powyżej materiał pozwala na wyciągnięcie następujących wniosków.

Pamiątkowe nazwy miejscowe w języku bułgarskim mają charakter kultowy lub świecki. Nazwy kultowe występują w średniowieczu i wiążą się z politycznym i kulturalnym oddziaływaniem Bizancjum. Ich produktywność zostaje zahamowana w okresie niewoli tureckiej, żywe jedynie pozostało tworzenie nazw terenowych tego typu. Pod względem strukturalnym są to formacje prymarne, niektóre zapisy historyczne wskazują jednak, że powstały one drogą elipsy i derywacji fleksyjnej z zestawień. Spośród innych języków słowiańskich najbardziej zbliżają się do nich rosyjskie nazwy kultowe.

Nazwy pamiątkowe świeckie tworzy się masowo po r. 1878 w wyniku odturczania nazewnictwa bułgarskiego. Upamiętnia się rosyjskich polityków i wojskowych, dawnych i współczesnych carów bułgarskich, wybitnych bułgarskich rewolucjonistów, działaczy, pisarzy, artystów i uczonych; trafiają się także nazwy przeniesione, zdarzeniowe, insty-

⁴¹ Por. Duridanow: *op. cit.*, s. 176; Kowaczew: *Mestnite nazwanija ot Sewlijewsko*, s. 80—81.

⁴² Por. artykuł Rusi Stojkow: *Selisztni imena w zapadnata połowina na Bylgarija prez XVI vek*. [w:] *Jezikowesko-etnografski issledowanija w pamet na akademik Stojan Romanski*, Sofija 1960, s. 429—456.

tucjonalne i symboliczne. Jeśli idzie o budowę słowotwórczą, nazwy odosobowe są przede wszystkim derywatami rodzajowymi, derywatami sufiksalnymi i formacjami prymarnymi, rzadziej zestawieniami i kompozytami z elementem *-grad*. Derywaty i twory prymarne nawiązują do bułgarskich i rosyjskich nazw dzierżawczych oraz rosyjskich nazw pamiątkowych; na powstawanie licznych formacji prymarnych mogły mieć też wpływ nazwy tureckie. Oddziaływaniem toponimii tureckiej można by też wytłumaczyć tworzenie derywatów od podstaw dwuwyrazowych bez przekształcania pierwszego z tych wyrazów.

Na uwagę zasługują liczne zbieżności i zależności między toponimią bułgarską i rosyjską. Zbliżenia między tymi językami sięgają jeszcze czasów przedhistorycznych, mianowicie czasu podziału Słowian na zachodnich i wschodnich.⁴³ Duże zbieżności pozostały w słownictwie⁴⁴, słowotwórstwie apelatywów⁴⁵, nazwisk⁴⁶ i — rzecz jasna — nazw geograficznych.

Ogólnie można stwierdzić, że pamiątkowe nazwy miejscowe w Bułgarii, poza swoją specyfiką, były domeną silnych wpływów greko-bizantyjskich, rosyjskich i tureckich, jasno się tłumaczących na tle historii politycznej i historii kultury.

РЕЗЮМЕ

Рассматриваемые названия разделяются на две большие группы: культовые и светские. Первые выступают в позднем средневековье, они связаны с увековечиванием покровителей костелов, монастырей и часовен. Эти названия, в настоящее время первичные структуры типа Свети Иван, Сава, образовались из сочетаний типа селиште Светог Ивана. Их продуктивность утратилась во время турецкого ига.

Светские названия в большом количестве стали образовываться после 1878 года вследствие тенденции к вытеснению из болгарской топонимии турецких элементов. Они создаются в честь болгарских властителей, революционеров, общественных деятелей, писателей, художников и ученых, а также русских политиков и полководцев, связанных с войной 1877—1878 гг. В структурном отношении эти названия являются, главным образом, родовыми и суффиксальными производными

⁴³ T. Lehr-Spławiński: *Słowianie południowi*, Kraków 1946, s. 1.

⁴⁴ N. Dylewski: *Główniejsze osobiennosti obszczeslawianskoj leksiki sowremiennoego bolgarskogo jazyka sopolstawitielno s russkoj*. [w:] *IV Międzynarodnyj sjezd slawistow. Matieriały i diskussija*, t. II, Moskwa 1958, s. 143.

⁴⁵ F. Sławski: *Słowotwórstwo bułgarskie na tle prasłowiańskim*. Z polskich studiów slawistycznych. Seria 2. Językoznawstwo, Warszawa 1963, s. 79, 89, 90.

⁴⁶ F. Sławski: *Gramatyka języka bułgarskiego*, Warszawa 1962, s. 90.

словами, реже — словосочетаниями и композитами. На их образование и структуру оказали влияние болгарские притяжательные названия, русские притяжательные и памятные названия, а также турецкие названия. Выступают также переносные названия, связанные с резными событиями и институтами, а также символические, являющиеся первичными отапеллятивными образованиями; возникли они наподобие новых советских памятных названий этого типа.

R É S U M É

Ces toponymes se divisent en deux grands groupes: noms d'origine hagiographique et noms d'origine séculière. Les premiers apparaissent dans le bas Moyen Age et commémorent les patrons d'églises, de couvents et de chapelles. Ces noms, actuellement structures primaires du type de *Sveti Ivan, Sava*, sont l'aboutissement de juxtapositions du type de *selište Svetog Ivana*. Leur productivité cessa à l'époque de la domination turque.

Les noms séculiers surgissent en grande quantité après 1878, à la suite de l'action visant à libérer l'onomastique bulgare des éléments turcs. On observe également des noms métaphoriques, des noms en rapport militants, des artistes et des savants ainsi que des hommes politiques et militaires russes s'étant signalés lors de la guerre de 1877—78. Au point de vue structural ces noms sont en première ligne des dérivés génériques, des dérivés suffixaux et des formations primaires, plus rarement des juxtapositions ou des composés. Leur origine et leur structure sont pour une large part déterminées par des noms possessifs bulgares, par des noms possessifs et commémorants russes et enfin par des noms turcs. On observe également des noms métaphoriques, des noms en rapport port avec certains événements, des noms institutionnels et symboliques étant des formations déappellatives; ils imitent des toponymes commémorants soviétiques récents du même type.